Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Fonetický ústav
Ing. Tomáš Bořil, Ph.D.

Oponentský posudek
na bakalářskou práci Anety Rebernakové

Prozodické charakteristiky diskurzní ironie v diskusním pořadu

Bakalářská práce je zaměřena na prozodické charakteristiky diskurzní ironie v diskusním pořadu České televize Otázky Václava Moravce. Zkoumá, zda se ironické a neironické promluvy od sebe liší v hodnotách vyjadřujících f0, intenzitu a tempo (hláskové a slabičné). Metoda kombinuje výběr ironických úseků z textů se subjektivní percepční analýzou a akustickým měřením. Motivací práce byla potřeba hlouběji definovat pojem ironie zejména pro české prostředí.

V první kapitole je zmíněn fakt, že výzkum ironie je v českém kulturním prostředí ještě poměrně mladý ve srovnání např. s anglo-americkou vědeckou obcí. Je málo studií, které pracují s materiálem zachycujícím přirozenou řeč v každodenních situacích, neboť možnost nahrávání takového materiálu je komplikovaná z důvodu zákona o ochraně osobních údajů, který neumožňuje nahrávání respondentů bez jejich písemného souhlasu. I z toho důvodu se autorka této práce zaměřila na analýzu televizních rozhovorů, kde můžeme zaznamenat použití ironie v relativně spontánní formě v rámci společenské interakce.

V druhé kapitole oceňuji, že se autorka zaměřuje na větší počet zdrojů a kriticky zdůrazňuje i protichůdnosti závěrů některých studií. Rozumně se tak vyhýbá pokušení přecenit výsledky jednoho konkrétního experimentu. Jako rozumné se jeví poznámky ohledně výsledků nedávných českých studií, ve kterých se zdá, že každý mluvčí má jinou, někdy zcela protichůdnou strategii pro vyjádření ironie. Je zmíněna hypotéza, podle které je však celkový počet možných strategií malý.

Třetí kapitola definuje záměr práce a hypotézy. Účelem praktické analýzy je zjistit, zda je ironie v češtině prozodicky signalizována a jakým způsobem. Autorku také zajímá, kdy je k identifikaci ironie nutné, aby byla akusticky podpořena.

Čtvrtá kapitola popisuje metodu. Úseky byly vyhledávány v textové rovině, na základě zejména sémantického kontextu, aby při určování výskytu ironie nedošlo k ovlivnění percepcí. Právě k tomuto postupu mám otázku, zmíněnou později. Hranice úseků zvukové stopy byly manuálně opraveny na základě nejnovější doporučované metodiky.

Oceňuji, že vzorky pak byly důkladně poslechově analyzovány a subjektivní dojmy každé nahrávky jsou uvedeny v příloze práce. Takový přístup může umožnit cennější analýzy důležitých jevů, než kdyby byly úseky pouze rozděleny do dvou skupin. Je zřejmé, že situace mnohdy není takto binárně jednoduchá a posluchače napadá mnoho poznámek, které popis skutečné situace zpřesňují. Pro samotnou analýzu byla na základě těchto skutečností rozdělena skupina ironických promluv na kategorii se slyšitelnou ironií a bez identifikované ironie.

V akustické analýze prošly průběhy manuálními korekcemi pro snížení chyb způsobených automatickým algoritmem. Uvítal bych, kdyby byly uvedeny definice zkratek ve sloupcích u tabulek výsledků v příloze C a v kapitole 5. Pro čtenáře mohou být matoucí např. dva rozdílné sloupce se shodným označením „Sm.od.“, stejně tak význam sloupce „sv“ čtenář domýšlí teprve na základě porovnání hodnot se sloupcem „N“, atd.

Pátá kapitola seznamuje s výsledky, provádí srovnání ironických versus neironických úseků a uvádí výsledky percepční analýzy. V šesté kapitole je pak provedena diskuse těchto výsledků. Podařilo se prokázat větší proměnlivost f0 u ironických úseků, což je ve shodě se závěry zahraničních publikací. Některými prameny zmiňované hlubší f0 se objevilo jen přibližně ve třetině případů. Intenzita se v nahrávkách neukázala důležitá pro realizaci ironie. Temporálně se ironie projevila mírným zrychlením hláskového tempa. Zajímavé je, že percepčně bylo identifikováno jako ironických jen přibližně 40 % úseků. Při porovnání jen těchto úseků s jejich neironickými protějšky vycházely statisticky výraznější rozdíly.

Diskuze také přiznává slabiny použité metody, kdy byly do jedné skupiny zahrnuty jak krátké jednoslovné úseky, tak i celá souvětí, což může neblaze ovlivnit globální akustické ukazatele. Zde autorka doporučuje pro další práci detailnější lokalizaci akustické realizace ironie.

Co se týče typografické stránky, práce obsahuje větší množství drobných překlepů. Stejně tak čtenáře ruší estetické prohřešky, jako například jednopísmenné předložky na konci řádku či vypisování celočíselného počtu slabik na tři desetinná místa (příloha D) nebo náhodně chybějící dílčí ohraničující čáry v tabulkách. Pokud by se její text měl stát základem publikace, doporučoval bych provést jeho korekci.

Práce je přehledně členěna, text je srozumitelný. Autorka dobře pracuje se zdroji, text je doprovázen citacemi odkazujícími na zdroje tvrzení, případně obsahující podrobnější informace k tématu.

Očekával bych, že kromě velmi obecných charakteristik jako percentilové rozpětí f0 se autorka pokusí v práci alespoň znázornit srovnání vybraného typického průběhu např. f0 u zjevně ironicky pronesené oznamovací (či tázací) věty s jejím neironickým protějškem. Případně diskutovat, zda různé strategie pozorované u jednotlivých třech mluvčích odpovídají strategiím popsaným ve článku odkazovaném ve druhé kapitole. Existence těchto strategií je totiž v bakalářské práci zmíněna, nenacházím zde však jejich jasný popis a srovnání s obdrženými výsledky analyzovaných nahrávek. Chybí mi i úvahy na téma, zda častěji pozorované snížení f0 a zrychlení hláskového tempa při pronesení ironického úseku může znamenat i opak, že pokud úsek pronesu hlubším hlasem a vyšším tempem, bude působit ironicky.

Uzavírám, že Aneta Rebernaková prostudovala problematiku používání ironie a provedla meteriálovou studii s důrazem na akustickou a subjektivní percepční analýzu. Výzkumné téma je aktuální. Předkládaná bakalářská práce Anety Rebernakové splňuje svým obsahem i rozsahem požadavky kladené na bakalářskou práci. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení **velmi dobře**.

K obhajobě vznáším následující dotazy:

- Str. 28, výběr vzorků. „Ironii jsme hledali v textové rovině, na základě zejména sémantického kontextu, aby při určování výskytu ironie nedošlo k ovlivnění percepcí.“ Vidím zde spor se záměrem práce na str. 26: „zajímá nás také, kdy je k identifikaci ironie nutné, aby byla akusticky podpořena.“ Pokud chce autorka takové úseky najít, musí vybírat vzorky, kde ironii rozpozná právě na základě akustického vjemu, jelikož z textu není zřejmá. Další zpracování tohoto záměru v práci dále nenacházím, proto by mě zajímalo, zda se autorka tímto zabývala či plánuje zabývat.

- Str. 29, výběr vzorků. Jaký je váš názor na mluvní styl vybraných mluvčích Miroslava Kalouska, Jiřího Paroubka a Václava Moravce? Jsou zástupci běžných českých mluvčí, nebo mají spíše velmi specifický mluvní projev? Máte pocit, že jejich způsob tvoření ironie je srovnatelný s ironií, se kterou se běžně setkáváte ve svém okolí?

- Str. 29, výběr neironických protějšků. Je vhodné porovnávat akustické vlastnosti různých sdělení? Setkala jste se s tímto postupem i v citovaných publikacích?

- Str. 33, měření intenzity. Jaká mohou být rizika měření intenzity akustického signálu, který prošel studiovým zpracováním pro televizní vysílání zaměřeným na co největší srozumitelnost? Nepřekvapuje mě, že později získané rozdíly v této skupině jsou nesignifikantní. Domnívám se, že tento problém by měl být zmíněn i v diskusi či závěru.

V Praze dne 4. září 2013 .....

Ing. Tomáš Bořil, Ph.D.
Fonetický ústav FF UK